

FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNI TARJIMA QILISHDA LINGVOMADANIY MUAMMOLAR

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22856615>

Mamasoliyeva Muhlisaxon Otabek qizi

Webster University Tashkent

Annotatsiya

Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologik birliklarni tarjima qilish jarayonida yuzaga keladigan lingvistik va lingvomadaniy muammolar tahlil qilinadi. Frazeologizmlarning milliy-madaniy xususiyatlari, obrazlilik darajasi hamda ularni boshqa tilda qayta ifodalashdagi qiyinchiliklar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, frazeologik birliklarni tarjima qilishda to'liq ekvivalent, analog va tasviriy tarjima kabi usullarning imkoniyatlari misollar asosida yoritiladi.

kalit so'zlar

frazeologik birlik, frazeologizm, tarjima, lingvomadaniyat, ekvivalent, analog, tasviriy tarjima, milliy-madaniy mazmun.

KIRISH

Frazeologik birliklar har bir tilning obrazli va ta'sirchan qatlamini tashkil etadi. Ular xalqning tarixiy tajribasi, turmush tarzi, qadriyatlari va dunyoni idrok etish usulini o'zida aks ettiradi. Shu sababli frazeologizmlarni bir tildan ikkinchi tilga tarjima qilish oddiy leksik birliklarni tarjima qilishdan ancha murakkab jarayon hisoblanadi. Tarjimon nafaqat birlikning lug'aviy ma'nosini, balki uning obrazini, uslubiy bo'yoqdorligini va madaniy konnotatsiyasini ham imkon qadar saqlashi kerak.

Frazeologik birliklarning asosiy xususiyati shundaki, ularning umumiy ma'nosi ko'pincha tarkibidagi so'zlarning alohida ma'nolaridan kelib chiqmaydi. Masalan, "It's raining cats and dogs" iborasini so'zma-so'z tarjima qilish tabiiy ma'noga ega bo'lmaydi. Uning mazmuni o'zbek tilida "Chelaklab yomg'ir yog'moqda" yoki "Juda qattiq yomg'ir yog'moqda" kabi ifodalar orqali berilishi mumkin. Demak, bunday holatda tarjimon shakldan ko'ra ma'no va kommunikativ vazifaga ustuvor ahamiyat beradi.

FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING TARJIMADAGI O'ZIGA XOSLIGI

Frazeologizmlarni tarjima qilishdagi asosiy muammo ularning semantik va madaniy jihatdan murakkabligidadir. Baker ta'kidlaganidek, frazeologik birliklar tarjimon uchun nafaqat ma'no, balki uslub va kontekst masalasida ham muayyan

qiyinchilik tug'diradi. Chunki bir tilda mavjud bo'lgan obraz yoki assotsiatsiya boshqa tilda aynan shu shaklda mavjud bo'lmasligi mumkin.

Masalan, "to have a heart of stone" iborasi o'zbek tilida "toshbag'ir bo'lmoq" tarzida ifodalanishi mumkin. Yana bir misol "break a leg!" bo'lib, u ingliz tilida omad tilash ma'nosida qo'llanadi. O'zbek tilida uni "Omad!" yoki "Omad yor bo'lsin!" kabi tabiiy variantlar bilan berish maqsadga muvofiq.

FRAZEOLIGIK BIRLIKLARNI TARJIMA QILISHNING ASOSIY USULLARI

Frazeologik birliklarni tarjima qilishda bir nechta asosiy usul mavjud. Ularning tanlanishi kontekst, uslub, birlikning semantik xususiyati va tarjima qilinayotgan tilning imkoniyatlariga bog'liq.

1. To'liq yoki yaqin ekvivalent orqali tarjima. Agar manba tilidagi frazeologizmga mazmuni va funksiyasi jihatidan mos keladigan birlik tarjima tilida mavjud bo'lsa, undan foydalanish eng maqbul variantlardan biridir. Masalan, "Kill two birds with one stone" iborasining o'zbek tilidagi "Bir o'q bilan ikki quyonni urmoq" varianti mazmunan juda yaqin.

2. Analog orqali tarjima. Ba'zan manba tilidagi frazeologizmning aynan ekvivalenti tarjima tilida mavjud bo'lmaydi, biroq shu ma'noni va kommunikativ vazifani ifodalovchi boshqa obrazli birlik topiladi. Masalan, "A friend in need is a friend indeed" iborasi "Do'st kulfatda bilinadi" bilan mazmunan yaqinlashtirilishi mumkin.

3. Tasviriy yoki izohli tarjima. Mos ekvivalent yoki analog topilmagan hollarda frazeologizmning asosiy mazmuni oddiy so'z yoki so'z birikmasi yordamida tushuntiriladi. Masalan, "A piece of cake" – "juda oson", "Spill the beans" – "sirni oshkor qilmoq" tarzida berilishi mumkin.

FRAZEOLIGIZMLARNING LINGVOMADANIY MAZMUNI

Frazeologik birliklarning tarjimasida lingvomadaniy omil alohida ahamiyatga ega. Til birliklarida xalqning kundalik hayoti, tarixiy tajribasi, urf-odatlar va qadriyatlari mujassam bo'ladi. Shu bois frazeologizm tarjimasida uning faqat lug'aviy ma'nosini emas, balki qanday vaziyatlarda va qanday madaniy assotsiatsiyalar bilan qo'llanishini ham hisobga olish zarur.

Masalan, "to bring home the bacon" iborasi so'zma-so'z "uyga bekon olib kelmoq" degan ma'noni anglatadi. Biroq uning idiomatik mazmuni oilani moddiy ta'minlash bilan bog'liq. O'zbek tilida "ro'zg'orni tebratmoq" yoki "oilani boqmoq" kabi variantlar mazmunni tabiiyroq ifodalaydi. "Once in a blue moon" esa "juda kamdan-kam" tarzida tarjima qilinishi mumkin.

SO'ZMA-SO'Z TARJIMANING CHEKLANGAN IMKONIYATLARI

Frazeologik birliklarni soʻzma-soʻz tarjima qilish koʻp hollarda kommunikativ xatoga olib kelishi mumkin. Chunki frazeologizm tarkibidagi har bir soʻz alohida tarjima qilinganda, uning yaxlit idiomatik maʼnosi yoʻqoladi yoki boshqa maʼno yuzaga keladi. Shuning uchun tarjimon frazeologizmni avvalo yaxlit birlik sifatida anglab, keyin tarjima tilidagi eng tabiiy variantni tanlashi lozim.

Bunday yondashuv tarjimaning nafaqat semantik, balki pragmatik adekvatligini ham taʼminlaydi. Ayniqsa, badiiy asar tarjimasida obrazlilik, qahramon nutqining tabiiyligi va muallif uslubini imkon qadar saqlash muhimdir.

XULOSA

Frazeologik birliklarni tarjima qilish lingvistik bilim bilan bir qatorda madaniy kompetensiyani ham talab etadi. Frazeologizmlarning milliy-madaniy mazmuni, obrazlilik va kontekstual xususiyatlari ularni oddiy lugʻaviy birliklardan farqlaydi. Tarjima jarayonida toʻliq yoki yaqin ekvivalentdan foydalanish eng qulay yechim boʻlsa-da, bunday imkoniyat mavjud boʻlmagan hollarda analog yoki tasviriy tarjimaga murojaat qilish zarur.

Umuman olganda, sifatli frazeologik tarjimaning asosiy mezonini manba tilidagi birlikning tashqi shaklini aynan takrorlash emas, balki uning mazmuni, kommunikativ vazifasi va imkon qadar lingvomadaniy yukini tarjima tilida tabiiy va tushunarli tarzda qayta yaratishdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

Baker, M. (2018). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. 3rd ed. London: Routledge.

Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. New York: Prentice Hall.

Nida, E. A., & Taber, C. R. (1982). *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: Brill.

Vinay, J.-P., & Darbelnet, J. (1995). *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*. Amsterdam: John Benjamins.

Kunin, A. V. (1984). *Anglo-Russian Phraseological Dictionary*. Moscow: Russkiy Yazyk.

Раҳматуллаев, Ш. (1978). *Ўзбек тилининг изоҳли фразеологик луғати*. Тошкент: Ўқитувчи.